

ПАТРИМОНИУМ.МК PATRIMONIUM.MK
Списание за културното наследство PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- споменици, реставрација, музеи - - MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Година 10, број 15 / 2017 Year 10, N° 15 / 2017

<i>Уредник</i>	<i>Editor</i>
Дарко Николовски	Darko Nikolovski

<i>Редакциски одбор:</i>	<i>Editorial board:</i>
Елизабета Димитрова	Elizabeta Dimitrova
Иван К. Заров	Ivan K. Zarov
Марула Николовска	Marula Nikolovska
Мирјана М. Машниќ	Mirjana M. Mašnić
Роберт Петковски	Robert Petkovski
Елизабета Касапова	Elizabeta Kasapova

International Editorial board:
Smiljka Gabelić (Belgrade)
Ioannis Sisiou (Kastoria)
Ivanka Gergova (Sofia)
Marina-Ileana Sabados (Bucharest)
Mihail Butirski (Moscow)
Jancarkova Julie (Prague)

Издавањето на ова списание го помогна
Министерството за култура на Р. Македонија

The publishing was supported by
The Ministry of Culture of the Republic of Macedonia

ПАТРИМОНИУМ.МК PATRIMONIUM.MK

Списание за културното наследство
- споменици, реставрација, музеи -
Година 10, број 15 / 2017

PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Year 10, N° 15 / 2017

КАЛАМУС CALAMUS

Скопје 2017 Skopje 2017

СОДРЖИНА**CONTENTS**

БИОГРАФИЈА НА СИМОНИДА МИЉКОВИЌ
[7]

BIBLIOGRAPHY OF SIMONIDA MILJKOVIĆ
[10]

Гоце НАУМОВ, Александар МИТКОСКИ,
Александар МУРГОСКИ и Горе МИЛЕВСКИ
РЕКОГНОСЦИРАЊЕ НА ПРЕДИСТОРИСКИ
ЛОКАЛИТЕТИ ВО СЕВЕРНА ПЕЛАГОНИЈА
[11]

Goce NAUMOV, Aleksandar MITKOVSKI,
Aleksandar MURGOSKI and Gjore MILEVSKI
ARCHEOLOGICAL SURVEY ON THE PREHISTORIC
SITES AT NORTH PELAGONIA
[36]

Бобан ХУСЕНОВСКИ
ПРИВРЗОКОТ -“ЛИРА”
ОД НЕКРОПОЛАТА МИЛЦИ
[37]

Boban HUSENOVSKI
THE PENDANT -“LYRE” FROM THE NECROPOLIS
MILCI
[54]

Викторија СОКОЛОВСКА
ЕТАПИ ВО ИСТОРИСКИОТ РАЗВИТОК НА
ГРАДОТ ДОБЕРОС
[55]

Viktorija SOKOLOVSKA
STAGES IN THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF
THE TOWN OF DOBEROS
[72]

Damjan DONEV, Dejan GORGIEVSKI, Ine JACOBS,
Dragana MLADENOVIC, Ben RUSSELL and Kristian STRUTT
КОСТОПЕРСКА КАРПА:
NEW RESULTS FROM AN INTEGRATED INTENSIVE
FIELD AND REMOTE SENSING SURVEY
[73]

Дамјан Донеv, Дејан Георгиевски, Ine Jacobs,
Драгана Младеновић, Ben Russell и Kristian Strutt
КОСТОПЕРСКА КАРПА: НОВИ РЕЗУЛТАТИ
ОД КОМБИНИРАНИ РЕКОГНОСЦИРАЊА И
ГЕОФИЗИЧКИ ИСТРАЖУВАЊА
[90]

Зоран ГЕОРГИЕВ
РАНОАНТИЧКИ СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС КАЈ
КАЛЕ - ОТОВИЦА
[91]

Zoran GEORGIEV
AN EARLY ANTIQUITY ECONOMIC EDIFICE ON
THE FORTRESS-OTOVICA
[132]

Stevche TODOROVSKI
RING- SEAL FROM KALE-SKOPJE
[133]

Стевче ТОДОРОВСКИ
ДВА ТЕГА ОД БУКРИ
[136]

Svetla PETROVA
THE ROMAN ARCHITECTONIC
DECORATION REUSED IN THE EARLY
CHRISTIAN BUILDINGS OF PARTHICOPOLIS
[137]

Светла ПЕТРОВА
РИМСКИТЕ АРХИТЕКТОНСКИ УКРАСИ
ПРЕУПОТРЕБЕНИ ВО РАНОХРИСТИЈАНСКИТЕ
ГРАДБИ НА ПАРТИКОПОЛИС
[176]

Роберт ПЕТКОВСКИ
РАНО АНТИЧКИТЕ АРМИИ ПРЕТСТАВЕНИ ПРЕКУ
ОРУЖЈЕТО И ВОЕНАТА ОПРЕМА МОДЕЛИРАНА
НА НАДГРОБНИТЕ АНТИЧКИ СПОМЕНИЦИ НА
БАЛКАНОТ ОД КРАЈОТ НА 6 В.С.Е. ДО 1 В.С.Е.
[177]

Robert PETKOVSKI
THE EARLY ANTIQUE ARMIES DEPICTED
THROUGH WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT
ADORNED ON THE ANTIQUE FUNERAL
MONUMENTS FROM THE BALKANS THROUGHOUT
THE END OF THE 6th TO THE 1st CENTURIES B.C.
[196]

Лидија КОВАЧЕВА
УПОТРЕБАТА НА АМАЈЛИИТЕ ВО МАГИСКИ И
ЛЕКОВИТИ ЦЕЛИ ВО АНТИКАТА СО ОСВРТ НА
НИВНОТО ТОЛКУВАЊЕ ДЕНЕС ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА
[197]

Lidija KOVAČEVA
THE EXERCISE OF AMULETS FOR MAGIC AND
HEALING PROCESSES THROUGHOUT THE ANTIQ-
UITY WITH A REVIEW AND INTERPRETATION AT
PRESENT DAY IN REPUBLIC OF MACEDONIA
[204]

Милан БОШКОСКИ
МАКЕДОНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА ЗА ВРЕМЕ НА
ВЛАДЕЕЊЕТО НА ЦАРЕВИТЕ ДАВИД (969-986) И
САМОИЛ (997-1014)
[205]

Milan BOSKOSKI
MACEDONIAN DIPLOMACY DURING THE RULE OF
TSARS DAVID (969-986)
AND SAMUEL (997-1014)
[226]

Роберт МИХАЈЛОВСКИ, Орданче ПЕТРОВ
НОВИ НАОДИ ОД ТВРДИНАТА ПРОСЕК, ДЕМИР
КАПИЈА: ПЕЧАТОТ НА ГЕОРГИ ИНЕОТ, СЕВАСТ И
ПАРАКИМОМЕН, 1198 ГОДИНА
[227]

Robert MIHAJLOVSKI, Ordanche PETROV
NEW EVIDENCE FROM THE FORTRESS OF
PROSAKOS, DEMIR KAPIJA: THE SEAL OF GEORGE
OINAIOTES, SEBASTOS AND PARAKOIMOMENOS
[232]

Ана ЈОРДАНОВА-ДУБРОВСКА
ПРСТЕНИ СО ЖИВОТИНСКИ ПРЕТСТАВИ ОД
АРХЕОЛОШКИОТ ЛОКАЛИТЕТ
„ЦРКВИШТЕ“ ВО СЕЛО МОРОДВИС
[233]

Марко МИЉАНОВИЋ, Небојша С. ГАЏИЋ
КАМЕНА ПЛАСТИКА ИЗ ЈАНЈЕВО
[243]

Ана ПОРОВА
THE ASSIMILATION OF STEFAN DUŠAN WITH
CONSTANTINE THE GREAT AND ARCHANGEL
MICHAEL IN THE CHURCH OF ST. GEORGE AT
POLOŠKO
[247]

Дарко НИКОЛОВСКИ
ПРИЛОГ КОН ПРОУЧУВАЊАТА НА
ПОСТВИЗАНТИСКАТА
УМЕТНОСТ ВО ОПШТИНА ЧАШКА, ВЕЛЕШКО
[259]

Filipova SNEŽANA
IMAGES OF CITIES IN THE MACEDONIAN
COLLECTION OF ICON PAINTINGS
[287]

Јасмина С. ЋИРИЋ
НА ТРАГУ ИЗГУБЛЕНОГ ЗНАЧЕЊА
ПОЗНОВИЗАНТИЈСКИХ ПОРТАЛА (II)
[303]

Елена ГЕНОВА
СЕДЕМТЕ СВОЈСТВА НА БОГОРОДИЦА / ДЕЈНИЈА
НА МИЛОСЪРДИЕТО
[317]

Снежка ЛАКАЛИСКА
ЕРУСАЛИМСКА ИКОНА – ГЕТСИМАНСКА
ПЛАШТАНИЦА, 1879 ГОДИНА, ГАЛЕРИЈА НА ИКОНИ,
СОБОРЕН ХРАМ „СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ“, ТЕТОВО
[333]

Петар НАМИЧЕВ, Екатерина НАМИЧЕВА
КАРАКТЕРИСТИКИ НА
ТРАДИЦИОНАЛНАТА ГРАДСКА КУКА ОД
19 ВЕК: БЕГОВА КУКА ВО КУМАНОВО
[341]

Небојша С. ГАЏИЋ
ТРАДИЦИОНАЛНА АРХИТЕКТУРА НА ШАР
ПЛАНИНИ - ПРИВРЕДНИ И ЕКОНОМСКИ
ОБЈЕКТИ
[353]

Јулија ТРИЧКОВСКА
ПРЕДИЗВИЦИ ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА
ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА
ЗА ПРЕДЕЛ
[367]

Elena STOJANOVA KANZUROVA
ARCHAEOLOGICAL OPEN - AIR MUSEUMS,
NEOLITHIC VILLAGE AT TUMBA, MADZARI,
SKOPJE
[381]

Ana JORDANOVA - DUBROVSKA
RINGS WITH ANIMAL IMAGES FROM THE
ARCHEOLOGICAL SITE “CRKVIŠTE”
IN THE VILLAGE MORODVIS
[242]

Marko MILJANOVIĆ, Nebojša S.GADŽIĆ
STONE PLASTIC FROM JANJEVO
[246]

Ана ПОПОВА
ПОИСТОВЕТУВАЊЕТО НА СТЕФАН ДУШАН
СО КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ И СО АРХАНГЕЛ
МИХАИЛ ВО ЦРКВАТА СВЕТИ ГОРГИ ВО
ПОЛОШКО
[258]

Дарко NIKOLOVSKI
CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF THE
POST-BYZANTINE ART IN THE COMMUNITY OF
ČAŠKA, NEAR VELES
[286]

Снежана ФИЛИПОВА
IMAGES OF CITIES IN THE MACEDONIAN
COLLECTION OF ICON PAINTINGS
[302]

Jasmina S. ĆIRIĆ
ON THE TRAIL OF BLURRED MEANING OF THE
LATE BYZANTINE PORTALS
[316]

Елена ГЕНОВА
СЕДУМТЕ СВОЈСТВА НА БОГОРОДИЦА/ДЕЛА
НА МИЛОСЪРДИЕТО
[332]

Snežka LAKALISKA
JERUSALEM ICON – GETHSEMANE SHROUD,
1879, GALLERY OF ICONS, CATHEDRAL CHURCH
“ST. CYRIL AND METHODIUS”, TETOVO
[340]

Petar NAMIČEV, Ekaterina NAMIČEVA
CHARACTERISTICS OF THE TRADITIONAL TOWN
HOUSE IN THE 19th CENTURY:
THE BEY HOUSE IN KUMANOVO
[352]

Nebojša GADŽIĆ
TRADITIONAL ARCHITECTURE IN ŠAR PLANINA -
COMMERCIAL AND ECONOMIC
FACILITIES
[366]

Julija TRICHKOVSKA
CHALLENGES IN THE IMPLEMENTATION OF THE
EUROPEAN CONVENTION ON LANDSCAPE IN
THE REPUBLIC OF MACEDONIA
[380]

Елена СТОЈАНОВА КАНЗУРОВА
АРХЕОЛОШКИ МУЗЕИ ПОД ОТВОРЕНО НЕБО,
НЕОЛИТСКОТО СЕЛО ВО ТУМБА, МАЏАРИ,
СКОПЈЕ
[390]

Овој број на списанието
Патримониум.мк
Во чест на
СИМОНИДА МИЉКОВИЌ
(1963-2016)

Колешката м-р СИМОНИДА МИЉКОВИЌ е родена на 09.09. 1963 година во Неготин Крајина. Факултет завршува на Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје на групата за историја на уметноста со археологија со што се стекнува со звањето Дипломиран историчар на уметност со археологија. Од 1990 година е вработена во НУ Музеј на Македонија – Скопје на работното место музејски водич – едукатор, за во 2011 год да се стекна со звањето виш кустос.

На истиот Универзитет на студиската програма Менаџмент на човечки ресурси во општествени дејности, во модулот Менаџмент во културата и во невладиниот сектор во 2012 година го одбрани завршниот труд под наслов „Стратешко планирање и концепции на менаџирање на едукативна дејност во музеите во Република Македонија“ со што се стекнува со стручен /научен назив/ Магистер на науки од

областа на менаџментот на човечките ресурси во културата и невладините организации.

Готова за одбрана беше и нејзината докторска дисертација под наслов Модели на музејска едукација и можности за унапредување на образовната дејност во музеите, која требаше да биде одбранета на Универзитетот Св. Кирил и Методиј – Скопје, Филозофски факултет, докторски студии по педагогија.

Нејзиниот ангажман од областа на музејската едукацијата на кој што впрочем го посвети и целиот свој живот започнува уште од почетокот на нејзиното зачекорување во областа на музеологијата. Потврда за тоа се мноштвото проекти осмислени до перфекција, впрочем како што беше и таа самата, који резултираа со бројни признанија како дома така и во странство. Како домашните така и меѓународните проекти беа оплеменети со нејзиното чувство за реалност и непосредност која извираше од неа секако поддржани од активното познавање на англискиот, италијанскиот и српскиот јазик.

Како резултат на нејзината истрајност и сесрдна поддршка на колегите од одделението за едукација во 2014 година беше свечено отворен Центарот за едукација во состав на Музејот на Македонија, центар кој е значаен чинител за реализирање на задачите на музејската едукација, представувајќи интегрален дел од вкупните задачи на музејската дејност.

Претседател е на меѓународното здружение Македонски национален комитет ИКОМ од 2012 год. па се до 2016 г.

Како позначајни проекти чиј автор е колешката Миљковиќ, а се секако од едукативната програма на Музејот на Македонија, проекти наменети за повеќе целни групи пред се за најмладите, за децата на кои со неизмерна топлина и блискост им го приближуваше културно историјското минатона Македонија, притоа секако незаборавајќи ги и повозрасните. Тоа се :

- И јас знам што е тоа археологија;
- Каменко;
- Приказната на светилката;
- Патување во минатото;
- Програма за учениците од средни училишта реализирана во рамките на Владината акција Младите-за здрава животна средина, по програма на Министерството за образование и наука, на тема Климатски промени.
- Детски играчки и лицитарски срца;
- Човекот во минатото
- Поврзаноста на културното наследство со водата-Вклучување на ромското малцинство во едукативните активности на музејот;
- Зборот запишан на камен

Вредни се да се споменат и следните активности, реализирани како дома така и во странство во авторство на колешката Симонида:

- изложбата Археолошко- тактилна изложба, наменета на лица со оштетен вид во 1998 год.;
- автор е на програмата за одбележување на Меѓународниот ден на музеите 18 мај -2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 год.;

- автор е на програмата за документарниот филм за уметноста, културата и религијата во Македонија, на италијанската телевизија РАИ ДУЕ ТЕРЗО МИЛ-ЛННИО и учесник е во снимањето на истата 12-20 јуни 2000 год. ;
- автор е на ЦД-презентацијата Едукативна програма на Музејот на Македонија, 2006 год.;
- автор и координатор на музејско-едукативната наградна игра Птица 2006 ; Круг 2007; Асоцијација 2008; Накит 2009 и Мозаик 2010 год.
- комесар е на изложбата Во допир со антиката од Тактилната галерија од музејот Лувр, 2006 год.,
- автор на Детски музејски клуб
- стручен консултант во едукативните проекти на другите музеи во Македонија;
- стручен консултант во подготовката на предлог платформа за Министерска конференција „ Национални музеи на југоисточна Европа – статус, менаџмент и партнерство“

Од меѓународните проекти би ги издвоиле:

- Работилница “Children enjoying museums” во организација на CHWB- Cultural, Heritage without borders 2005 год. Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo;
- 2006, Summer Institute for Museum Professionals 3-30 јуни, New York University, United States во организација на Getty Fondation;
- интернационална конференција на ICOM СЕСА, презентација на проектот Вклучувањето на ромското малцинство во едукативните активности на музејот, Рим, Италија, октомври 2006;
- регионалната конференција Стање културне и природне баштине у региону Балкана, во организација на Дијана центар при Народниот музеј од Белград. Постер-презентација Осврт кон развојот на едукативната програма во Музејот на Македонија, Кладово, Србија, октомври 2006;
- учесник во The Visitors program of the Federal Republic of Germany ART FORUM BERLIN Tхе, Септември 2009;
- раководител на работилница Programme Hidden Workshop voices во организација на CHWB-Cultural,Heritage without borders од Шведска и Музејот на Македонија
- работилница: 1+1: Љубов и Живот. во организација на CHWB-Cultural,Heritage without borders и Историскиот музеј Шкодра, септември, 2010
- работилница 1+1: Life and Love, Communication, marketing & joint working, CHWB-Cultural,Heritage without borders, Котор, февруари,2011
- Конференција“HandsOn!International” Тема: Идентитет, културни разлики и наследството, Улогата на Детските музеи во времето на промени,, со презентација,, Никогаш не е рано да се влезе во светот на културното наследство, Љубљана, Словенија октомври, 2011;
- Конференција Право на децата на култура и школски саем на култура Пазар на идеи, Амбасада на Шведска во Белград и Културен центар на Белград, Србија декември, 2011;

- Практична работилница и состанок за Патувачката изложба 1+1 Живот и Љубов, CHWB-Cultural, Heritage without borders, Сараево, Босна и Херцеговина јануари, 2012

Исто така Член е на редакција за Museologica Macedonica 11-12(ЦД), во издание на МНК ИКОМ, Скопје 2012;

Од издадените трудови би ги издвоиле:

- Заштита од кражби на музејските експонати во постојаните музејски поставки, Мусеологица Македоница, 3-4, Скопје, 2000.
- Од едукативната програма на Музејот на Македонија, Археолошко-тактилна изложба, Вулкан бр.13, Скопје, јуни 2003 год.
- Пројекат урбана култура и керамика кроз векове (Mladi uce, istrazuju i ucestvuju u zastiti kulturnog nasleзда), Диана, бр.9, Народни музеј Београд, 2003/2004.
- Едукативна функција музеја, Диана, бр.10, Народни музеј Београд, 2004/2005.
- Пријателите на музеите-примери од едукативната програма на Музејот на Македонија, Мусеологица Македоница, 9-10, Скопје, 2006.
- Urban Culture and Ceramics through centuries, Partnering in Museum Education-Enhancing the Adventure, ICOM/CECA Annual International Conference 2005, Banska Stiavnica/ Bratislava,
- Connection between the cultural heritage and the water, The Romanian Journal of Museums, Bucuresti, 1/2009.

Од она што во нејзината биографија Симонида го нарекува Преклопници се следните реализирани проекти:

- Центар за музејска едукација, 2001 год.
- Одиме во музеј ... А Вие! , 2002 год.
- Едукативна програма 2004-2005 год.
- Вклучување на ромското малцинство во едукативните активности на музеите.

Автор е на Билтенот:

- Вклучување на ромското малцинство во едукативните активности на музеите.

Како и на Каталогот:

- Во Допир со антиката , тактилна изложба, Лувр во Музејот на Македонија, Скопје, 21 септември -17 декември 2006.

Ова е само мал дел од она што Симонида го реализираше во рамките на својот работен век. Веруваме дека колешката Симонида Миљковиќ имаше уште многу што да оствари и да направи за музеологијата, музејската едукација во Македонија и надвор од неа, но нејзиното дело и искуство ќе останат да живеат преку програмата за едукација која Музејот на Македонија ќе ја продолжи и понатаму.

Петар НАМИЧЕВ, Екатерина НАМИЧЕВА

КАРАКТЕРИСТИКИ НА ТРАДИЦИОНАЛНАТА ГРАДСКА КУЌА ОД 19 ВЕК: БЕГОВА КУЌА ВО КУМАНОВО

Клучни зборови: куќа, декорација, ентериер, чардак, бондрук

Апстракт: Во овој прилог е презентираан примерок на градска куќа, која била користена од страната на турските управувачи - бегови, која ги содржи сите карактеристики на градската имотна куќа. Презентираната бегова куќа од 19 век претставува значаен пример за согледување на архитектонските вредности на традиционалната градска куќа во Куманово. Со големиот чардак на катот, со применетите просторни, ентериерни и декоративни елементи, таа има влијание од ориенталната куќа од 19 век, а се вклопува во рамките на карактеристичната балканска куќа од истиот период.

Градот Куманово според својата местоположба во средниот век бил лоциран на мошне значајна сообраќајница Белград- Солун (Солунски пат), како и на патниот правецот помеѓу Цариград и Медитеранот (Цариградски пат) (Хаџи Васиљевиќ Ј. 1908:25), додека на локално ниво го поврзува и источниот дел од Македонија, кон Св. Николе, Штип, Берово и др. Низ градот поминува Кумановска река. Градското јадро било лоцирано во најголем дел од нејзината лева страна, а се пространувало и на десната страна.

Во старите пишани документи за Куманово се спомнува како мала населба која датира од втората половина на 17 век. Градот се спомнува во патеписите на Евлија Челебија во 1660 г, со 600 куќи, со голем број дуќани во чаршијата, ан, амам, медреса, џамија и др. (Леон 2001: 329) Во овој период градот бил под управа на скопскиот кадија. Притоа се развило занаетството и трговијата, а градот станал значаен трговски центар, каде што поминувале трговци од целиот Балкански Полуостров.

После Карпошовото востание при крајот на 17 век, градот бил запален од страна на Турците,

после што се чувствувале економските последици, а најголемиот дел од градските куќи биле уништени. Поради тоа од овој период немаме сочувани куќи за живеење врз основа на кои би можеле да согледаме како се одвивал градскиот живот и начинот на организирање на живеалиштата. Нов економски напредок градот доживеал во почетокот на 19 век, кога областа ја раководел Хавзи паша, со голем број куќи и дуќани, кога бил средиште на Кумановската каза.

Во 19 век патописците Ами Буе и Хан забележале од 600 до 680 куќи, односно од 3000 до 3500 жители, додека при крајот на 19 век Куманово имало 7000 жители со 2000 куќи (Новаковиќ С. 2002:210). Со градењето на современите патишта и железницата градот станал административен и трговски центар на областа, при што се граделе куќи и дуќани со кепенци како во Скопје.

Во околината на градот се чувале овци и добиток, каде што има голем број пасишта, а земјоделството било едно од главните занимања на населението. Притоа се изградил безистен за мануфактурна стока, како и голема и богата чаршија со голем избор на производи што се продавале. Дури во втората половина на 19 век се развиле занаетите: курчиски, терзиски, самарџиски, казанџиски, чевларски, пекарски, грнчарски и др.

По Втората балканска војна, во центарот на градот постоела височинка наречена Тумба, каде што била зградата на турската општина, а околу неа биле изградени занаетчиски дуќани, при што се забележани 37 занаети, во 1938 се регистрирани 466 занаетчиски мајстори, а трговски дуќани околу 550. Кон средината на 20 век најголемиот број на куќите биле ниски и приземни, а поретко еднокатни или двокатни куќи (Куманово 1990:8).

Местоположбата на Куманово, каде што се вкрстувале голем број сообраќајници, во 19 век

создало потреба за градење преноќувалишта-анови, а како најпознат и најголем се спомнува анос на Дедо Стеван, каде што можеле да се сметаат 2000 коњи.

Притоа, како резултат на економскиот развој и урбаниот изглед на градот, се граделе големи и стилски градски куќи: куќата на семејството Цакиќеви, Мишеви, Иконом-Димитрови, Мелег-беговите конаци, Махмуд-беговиот сарај и други впечатливи згради (Петровски, Трајковски 1969:20).

Според пописите на петописците и трговците во 1800 година имало 2000 жители, во 1850 имало околу 3.500 жители, при крајот на 19 век броел 10.000-11.000 жители (Лукс 2002:210), а во 1925 година околу 18.000 жители, односно со официјалниот попис од 1921 година градот броел 14.300 жители. Според бројот на зголемување на населението, градот создал одреден економски потенцијал што овозможил поголем обем на градење станбени згради во стилот на традиционалната архитектура.

Непосредното опкружување на градот со селски населби, со силен и стабилен економски потенцијал придонесло за развојот на градот како економско средиште на пошироката етничка кумановска област. Миграцијата на селското население кон градот, како и прилив од јужните делови на Србија, била присутна во 19 век, но се интензивирала во почетокот на 20 век. Најголем дел од селските населби бил од разбиен тип, каде што одредени семејства преку зголемување на бројот на членовите, постепено формирале нови населби. Притоа населението се занимавало со земјоделство и сточарство, па бројот на домаќинства во почетокот на 20 век достигнал околу 3700. Турското население било диференцирано преку социјалната положба, како бег, ага, одредени занаетчији, а поретко се занимавале со земјоделство (Трифоновски Ј. 1974 : 198 -208). Развиениот систем на чифлици, кој бил развиен во кумановската област, овозможил развој и градење на бегови куќи и конаци, концентрирани во градот или во неговата околина.

Задружниот живот од селската заедница во Куманово не можел да опстане. Со доселувањето во градот настанала поделба во семејната заедница. Семејствата при миграциите го носеле ковчегот на жената, постелата, тепсија или земјена тава кога се населувале во градот, каде што започнувале работа или отворале дуќан.

Од христијанското население со голем посед, чифлик до 500 дани, имал Иконом Димитрија, кој можел да изгради куќа што наликувала на тур-

ските конаци, и на тој начин ја покажувал својата економска моќ.

Сето ова создало услови за формирање на градска буржоазија во 19 век, која според своите економски можности градела живеалишта со високи градежни, просторни и естетски вредности. На тој начин се интензивирала градбата на градските куќи, кои претставувале продолжување на традиционалната градба во бондрук, во 19 век или подоцна со влијание на европските стилови, пренесувани од големите градови.

1. Развој на куќата

Во 19 век Куманово од селска населба почнува да наликува на мало гратче со 600 куќи, а се до средината на 19 век биле забележани куќи покриени со слама. Во втората половина на 19 век се спомнувале куќи кои биле градени со збиен распоред, со високи сидини со затворени дворови, со високи порти и капицици. Дворните места биле мали, без бавча и пространи дворови, особено во турската маала, освен кај најстарите турски куќи (Мехмед бегова, Мула Јусенова, Али Ефендина, Зијамобовата и др.) (Хаџи Васиљевиќ 1908:41). Градбите биле стари, ниски, со тесни и криви улици, со широки стреи, со авлии со големи градини. Највлијателните христијански семејства имале мали и ниски куќи (Новаковски С. 2002: 220).

Во својот просторен развој јасно се издвојувал христијанскиот од муслиманскиот дел на градот, со 12 маала. Покрај џамиите во градот се спомнувале текии, Конак, Општинска зграда, царски амбар, анови, безистен, плоштади и други јавни згради кои го оформиле ликот на градот.

Од ова можеме да констатираме дека интензивната градителска дејност при градењето на јавните згради, влијаела да се развие напоредно и градителската култура на живеалиштата. Притоа во 19 век со најголем интензитет се граделе куќите на турските бегови и на поимотната граѓанска класа од христијанското население. Градителите, работејќи на јавните згради здобиле искуство за локалниот начин на градење, кој го применувале на куќите на имотното население. Во таа смисла се создале одредени модули на создавање на просторните, естетските и градителските елементи со високи применливи вредности.

Во почетокот на 19 век се граделе куќи што се покривале со слама, кои подоцна се заменети со керамиди. Покривните керамиди биле со големи димензии и потешки, додека во втората половина од 19 век се заменуваа со помали парчиња керамида со заоблена форма. Највредните примероци се градени во средината на 19 век, а

тоа биле турските куќи и сарајот на Махмуд бег и Јашар бег Алимбеговиќ. Од куќите на христијанското население со раскошна форма, голем двор, биле куќите на Иконом Димитрија, Цветан Цакиќ и Ристе Поп Тасиќ (Хаџи Васиљевиќ 1908:58). Тие биле градени и содржеле елементи од турските сараи, со одаи, со диванхани, мусандри, чичеклуци, рафтови, миндерлуци со душеци, резбани тавани и др. Сепак немале декорација на вратите, раскошни внатрешни елементи и декорација на дрвените елементи од куќата, на оаците, огништата, мусандрите со амамџикот и сл. Меѓутоа, сепак однадвор овие куќи биле украсени со древни декоративни рамки на прозорците и со декоративни завршоци на капите на оаците. Собите на катот кои се сметале за раскошни имале и до седум прозорци, кои биле правени со крила што се вовлекувале во ширината на сидот.

Другите куќи биле градени по мерка на куќите во Скопје, со послаба градба. Се граделе дукани во приземјето на самата улица додека просторите за живеење биле на катот (Хаџи Васиљевиќ 1908:58). Овие хронолошки наведени податоци за економскиот потенцијал на градот и состојбата на куќите кои биле користени од христијанското и муслиманското население, говорат за созреани услови за веќе оформен урбан лик на градот со улична структура и куќи кои наликувале на типичната балканска градска куќа.

2. Карактеристики на кумановската градска куќа

Приземните куќи се граделе во почетокот на 19 век, со куќа и одаја, а поретко со повеќе соби, односно, наликувале на селските куќи од истиот период. Во куќата се готвело и затоа немало таван, а во одајата се престојувало преку денот и се спиело. Овој тип на куќи во градовите ги градело сиромашното христијанско население, кое се населувало од селата во градовите. Во нив и подовите биле од набиена земја, а поретко со штици, слично како кај подоцна градените градски куќи од втората половина на 19 век. Се практикувало во одаите со набиена земја да се постелуваат рогозини. Во одаите имало вградени мусандри за чување облека, или тие се чувале во ковчег. Најчесто во куќата имало вградена скривница, а секогаш се градел чардак што се користел како кревет. Мутвак имало само во богатите куќи.

Во подоцнежниот период куќите имале уште една одаја, која била богато опремена и се чувала за гости или за празник, односно младенците од куќата ја користеле во периодот додека немале деца.

Скалите за катот кај овие куќи биле надворешни, слични на селските куќи со приземје и кат од селските населби, кои се нарекувале -кули.

Кумановската куќа најчесто била градена со приземје и кат, со пространи чардаци, и до шест простории за живеење.

Малку е истражувана градската куќа во Куманово. Одредени податоци говорат за поставување куќи во низа (Николоска 2003:299), во приземје, без примена на чардак или трем, од затворен тип, каде што бил даден акцент на економичноста на градбата на градската куќа, каде што најверојатно живеело православното население.

3. Ентериерно обликување

До средината на 19 век внатрешниот простор содржел елементи од турските куќи, додека со развојот на трговијата во почетокот на 20 век, населението внесувало одредени предмети од ентериерот на солунските куќи, што не било карактеристично за традиционалната македонска куќа.

Христијанските куќи од крајот на 19 век, покрај просторот за секојдневно користење, во куќата имале наместена соба за прием, со ниски миндерлаци, со перници, без столчиња, со мангал на средината, со кој се постигнувала повисока температура во зимскиот период (Новаковиќ 2002:222).

Скоро во секоја одаја имало миндери, кои во зависност од просторот биле пониски и пошироки, а се нарекувале - диванхани, додека другите со помала површина биле повисоки и најчесто покрај прозорците.

Во почетокот на 20 век во одаите се ставале столчиња и канабиња, со маса, огледало, фотографии и др. Помасовна била употребата на метална конструкција на креветите - француски, во гостинската соба, од почетокот на 20 век, кога се носеле од Солун. Зголемената потреба од покуќински предмети во одајата се појавила како следење на влијанијата од европските движења, кои за себе можела да си ги овозможи формираната и економски зајакната градска класа од христијанското население.

До средината на 19 век куќите, односно одаите, се загревале со мангали, кои имале едноставна форма, со сачеви, кои се купувале од градот, прицврстени со три метални нозе и две рачки од страните. Мангалите со традиционална форма и естетски изглед се сретнувале само во неколку побогати куќи, а после се граделе огништа. При јадењето се користела трпеза, а богатите семејства користеле бакарни синији.

Надворешната обработка на кумановската градска куќа имала слични карактеристики со поимотната градска куќа во 19 век, слична на куќите од градовите низ Македонија. Примената на

бондручниот систем создала геометриска и профилирана декорација на дрвените носечки делови од столбовите, на деловите од капителот, на оградите од чардаците и сл. Исто така, над прозорците биле декорирани со профилирани декоративни елементи.

4. Бегова куќа

Во овој прилог презентирани е примерок на градска куќа, која била користена од страната на турските управувачи бегови, кои ги содржеле сите карактеристики на градската имотна куќа, а во терминологијата на месното население била нарекувана бегова куќа. На одреден начин овој тип куќи претставувале пример за раскошна и естетски дефинирана удобна куќа за живеење, кои биле градени по мерката на раскошните пашини и бегови конаци, со особености на ориентална куќа. Внатрешниот удобен простор бил поврзан со надворешното дворно место, каде што имало бавча и овоштарници, слични на пашините конаци кои се граделе надвор од градовите. Дворот заедно со куќата биле заштитени со висок ограден камен сид со височина до 4 м, кој од страна на улицата имал главен влез со голема порта и мала влезна врата.

Оваа куќа со текот на времето претрпувала одредени измени во внатрешноста, со преградување на просториите, со градење ново огниште, во зависност од потребите, особено во почетокот на 20 век, кога овие куќи биле преземени од христијанското население.

Беговите куќи што биле градени во градскиот простор, пред се биле создадени за да му овозможат удобен престој на турскиот владетел. Куќата била градена според типот на чардаклија, која била карактеристична и распространета во овој предел. Чардакот бил издолжен по целата предна страна, со трон (диванхана), подигната дрвена платформа, на која се престојувало преку денот. (Џвијик Ј. 1987:281). Според овие карактеристики, биле градени и беговите куќи или конаци, но со поголеми димензии. Во сите градови во 19 век, со кои раководеле турските намесници, овие бегови куќи се градени во градот, кај помалите населби (Куманово, Тетово, Винаца, Кочани,) или надвор од градот кај поголемите населени места (Скопје, Битола). Кај беговата куќа во Куманово е применет моделот на чардаклија, со чардак кој бил поставен на издолжената предна страна, свртен кон внатрешниот двор.

Приземјето најчесто се користело за подготовка на храна, за нејзино складирање, но и со одаи за престојување преку денот. Додека на катот се градел просторот на чардакот и тронот (диванха-

на), односно подигнат простор на чардакот каде што се престојувало преку денот за одмор, како заштита од топлите лета со високи температури. Од страната на отворениот простор на чардакот, овој подигнат дел имал отвори со вратнички, кои служеле за различна намена за чување на покуќнински предмети. Ова е потврда за рационалното искористување на просторот и кога се работи за експониран простор од куќата.

Особено била декоративна оградата од чардакот со токарени дрвени столпчиња и носечките дрвени столбови, кои покрај обработката на дрвеното седло за поврзување со носечките тавански греди, имале и стилизирана форма на капител. Завршната линија на капителот содржела апликација, каде што се постигнал ефект на носечки столб со декоративна обработка, слична на декорацијата на градските куќи од истиот период на Балканот. Просторот на чардакот се користел преку летниот период, со подигната платформа на тронот, каде што била потребна и дополнителна декорација на надворешната рамка на натпрозорникот, декорирана со едноставна геометриска декорација од дрвена лајсна.

Одаите на катот се користеле за спиење, за пречекување гости, со репрезентативен изглед, со изразена декорација на мусандрите, долапите, огништата, рамките од прозорците, рафтовите, со резбани тавани и други мали полици. Во одаите се поставувале долапи, кои биле вградени во дебелината на камениот сид, и со вратнички кои имале скромна декоративна обработка, каде што најчесто се отсликувале елементите на конструктивниот состав на претходно дрводелските изработки.

Вградените мусандри биле поставени покрај едниот сид во одајата, а биле поврзани конструктивно и естетски со влезната врата во просторијата. Мусандрата била од симетричен тип со огниште во средината и по еден долап од страните со две врати. Огништето било декорирано со два стилизирани пиластра од страната, а на горниот дел завршувало со лачна декорација. Надворешната површина на долапите немала применета декорација, туку биле изработени во столарска техника на поврзување. Вториот тип мусандра во помалата одаја била со поскумени содржини, со три долапи (два единечни и еден двоен), и најверојатно служела за складирање на покуќнински предмети и облека, а одајата најчесто за спиење. Надворешната декорација е доста скромна без дополнителни декоративни елементи, освен правоаголен нагласен простор помеѓу правоаголните рамки од долапите.

Вратите од одаите биле изработени со дрводелска техника, без дополнителна надворешна декорација. Поврзувањето на елементите од геометриските полиња на вратата, формира декоративна игра на прави и закосени линии, кои се составени во хармонична и симетрична композиција.

Таваните имаат скромна декоративна обработка, каде што на рамна дрвена подлога се поставени декоративни лајсни во два линеарни правци, кои формираат превоаголни полиња. Завршната линија на рамката од таванот е нагласена, со поголема димензија на дрвената лајсна. Во средишниот дел се поставува колце-розета со симетрична обработка на елементите, кои произлегуваат од правилната форма на осмоаголник, а на рабовите се поставува лесна декоративна рамка од обработена дрвена лајсна. На сите четири агли се поставуваат аголници, каде што е применета иста декоративна лајсна на рабовите од триаголникот. Слична форма и декорација на таванската површина е применета и во одајата, која покрај целата опрема (огниште, мусандри) се заокружува со таванската обработка. Кај другите простории се применети тавани со едноставна линиска декорација на дрвени лајсни. Особено се забележливи обработките на таваните, покрај одаите, и на чардакот, што наведува на заклучок дека голем дел од времето и за време на веселбите и верските празници отворениот простор имал најзначајна функција.

Заклучок

Врз основа на хронологијата на развојот на градската кука и етнологијата на секојдневното живеење, можеме да констатираме формирање, развојен пат и период на најголем подем на градење на градските куки во текот и крајот на 19 век. Христијанското население градело скромни градби кои едвај ги задоволувале семејните потреби. Со текот на времето, во одреден период при формирање на економски зајакнатата градска буржоазија, куките се граделе по мерка на беговите конаци, кои се сметале за куки со високи просторни, градителски и естетски вредности. Денес сосема мал дел од куките од 19 век се сочувани. Малиот обем на сочувана документација говори за градби со скромни димензии и естетски вредности, со приземје, градени во почетокот на 20 век.

Слични модели на бегови кули се граделе и во другите градови, во Тетово, Скопје, Штип, Битола, Прилеп, каде што препознаваме тип на кука чардаклија со надополнување на одредени елементи на декорација со поголем интензитет, во надворешната обработка и уредувањето на ентери-

ерот. Посебен акцент е даден на дворното место, кое покрај големината има карактер на обезбеден простор, со високи оградени сидини, со што се формира индивидуален внатрешен простор. Односот на корисниот простор на кука и дворното место биле поврзани преку потребата природата да се доближи и да се подигне нивото на живеење со повисоки вредности.

Презентираната бегова кука од 19 век претставува значаен пример за согледување на архитектонско етнолошките вредности на традиционалната градска кука во Куманово. Со големиот чардак на катот, со применетите просторни, ентериерни и декоративни елементи, таа има влијание од ориенталната кука од 19 век, а се вклопува во рамките на карактеристичната балканска кука од истиот период. Оваа градба денес не е сочувана, но со нејзиното документирање и обработка ќе придонесе да се сочува сликата за градителското профано наследство. Приложената документација придонесува за согледување на вредностите на градската кука од 19 век која веќе не постои (урната во 1986г), а за градот Куманово е од исклучително значење за одредување на архитектонските карактеристики на градските куки со традиционален бондручен систем на градење, кои ја формирале урбаната слика на градот.

Литература:

- *Патопис на Леон и Жене од 1878 г., Македонија во делата на странските патописци, 1875-1878*, подготви Александар Матковски, Ѓурѓа, Скопје, 2001
- *Патопис на Стојан Новаковиќ од 1886 г., Македонија во делата на странските патописци, 1879-1888*, подготви Александар Матковски, Ѓурѓа, Скопје, 2002
- Николоска М. (2003), *Градските куки од 19 век во Македонија*, Скопје РЗЗСК, 2003
- Петровски М, Трајковски П., *Куманово*, Собрание на Општина Куманово, Скопје, 1969, стр. 20
- Трифуновски Ј., *Кумановска област*, Сеоска насеља и становништво, Скопје 1974
- Хаџи Васиљевиќ Ј., *Кумановска област*, Јужна стара Србија, књ.1, Београд 1908, стр.25
- Цвијиќ Ј., *Балканско полуострво*, Београд, САНУ, 1987

Petar NAMIČEV, Ekaterina NAMIČEVA

CHARACTERISTICS OF THE TRADITIONAL TOWN HOUSE IN THE 19th CENTURY: THE BEY HOUSE IN KUMANOVO

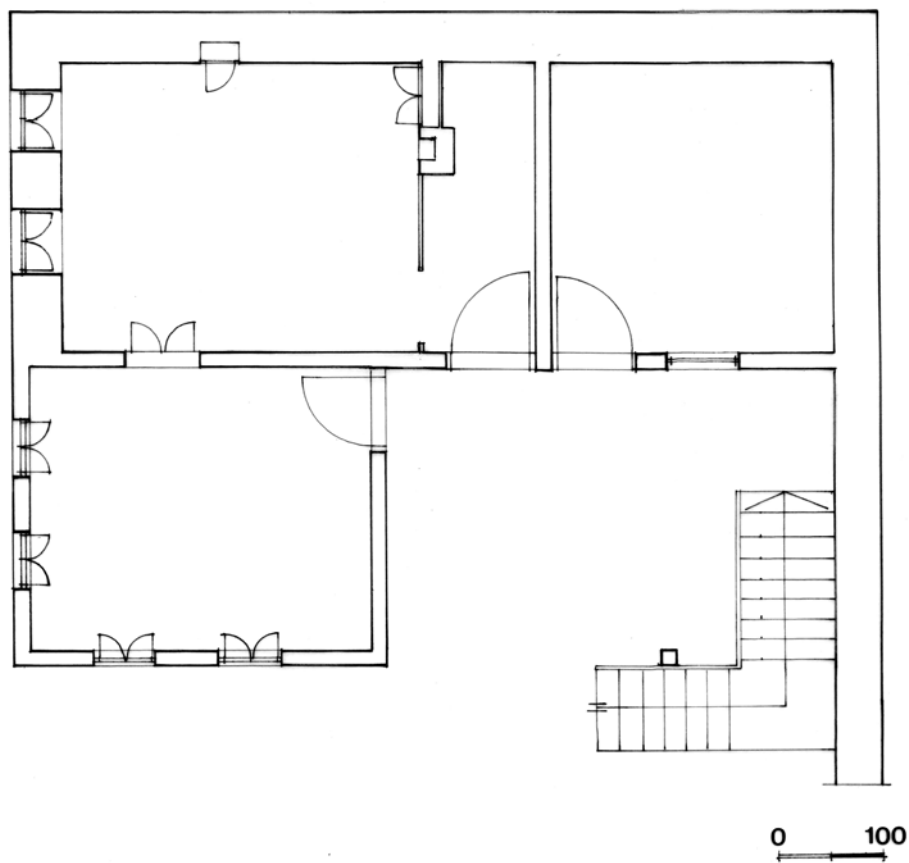
Summary

During the period of the formation of a firm town bourgeoisie, the town houses were made in the style of the Bey homes, with large and high rooms, and with architectural and aesthetic values. Today a very small number of homes from the 19th century have been preserved.

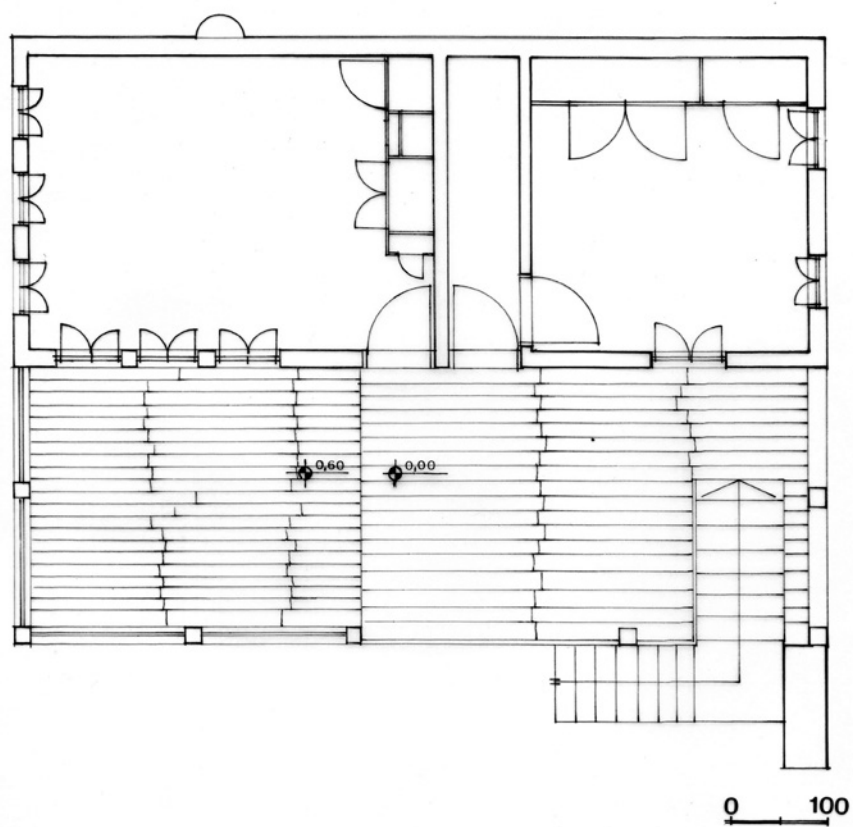
In this paper we present an example of a town house, that was used by the Ottoman governors - the Bey, these homes contain all the characteristics of a rich town homes. The presented Bey home from the 19th century in Kumanovo signifies an important example of the architectural values of the traditional

town house. On the first floor of the house a large terrace (čardak) was built, inside are set spacious rooms, with decorative elements and with the influence of the oriental homes from the 19th century, that are inserted in the frames of the characteristic Balkan homes from the 19th century. A special accent is given to the large courtyard, forming a specious place.

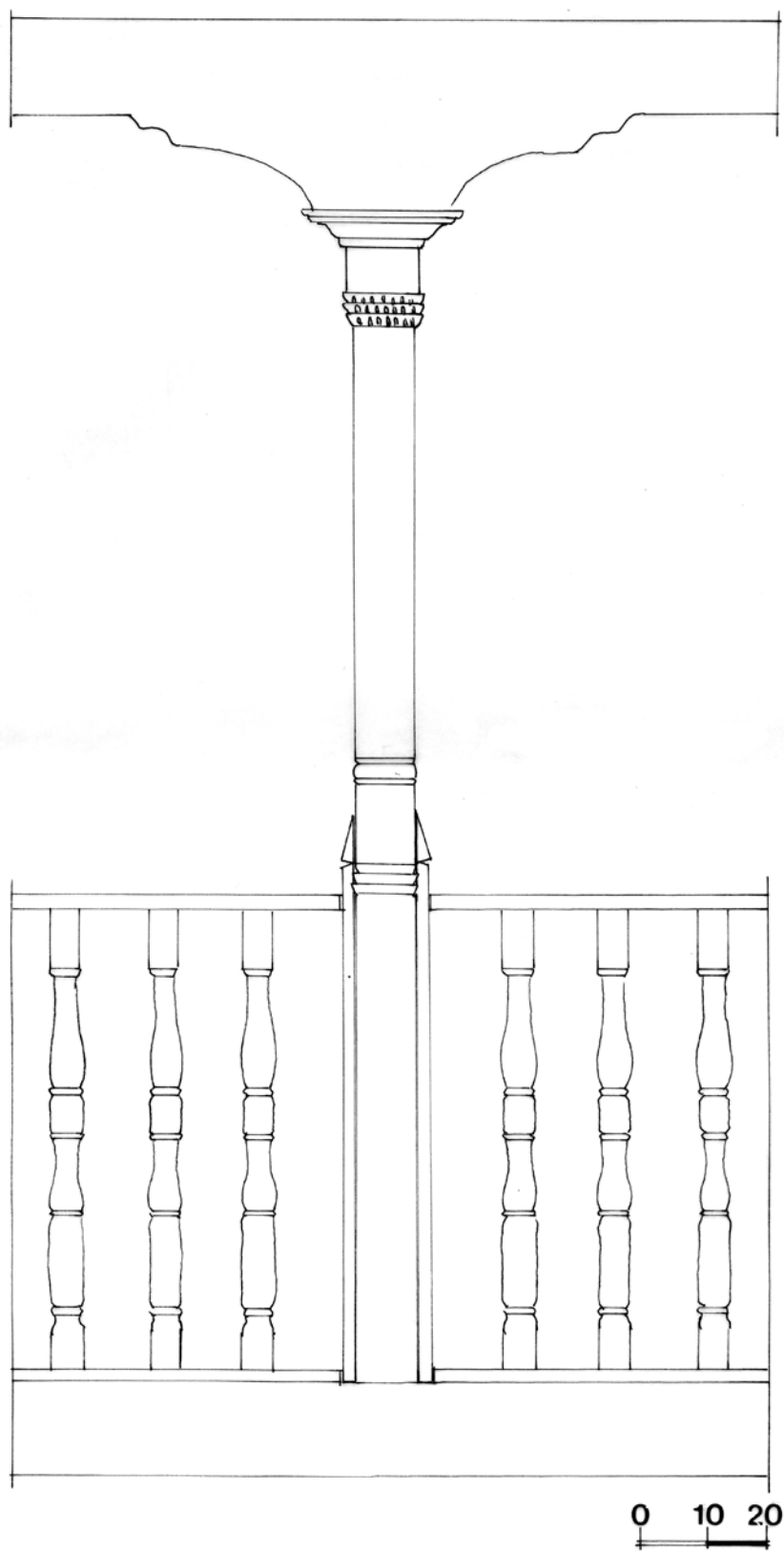
Similar models of Bey houses were built in other cities, in Tetovo, Skopje, Štip, Bitola, Prilep, these houses had large terraces (čardaks), incorporated with more intense decorative elements in the exterior, and the interior decoration of the rooms.

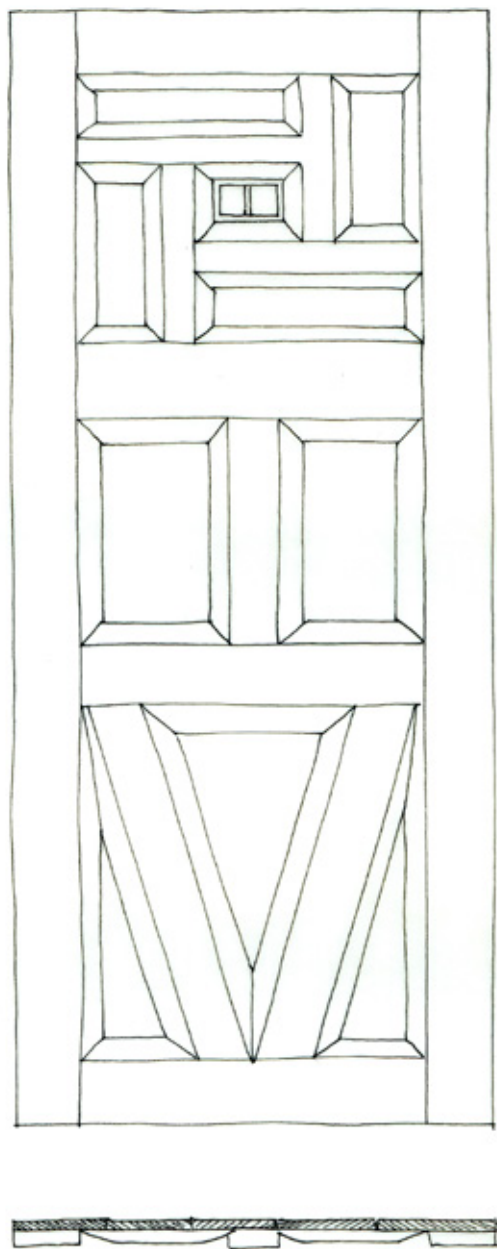
Сл.1.Основа на приземје, бегова кука, Куманово, 19 век

Сл.2.Основа на кат, бегова кука, Куманово, 19 век

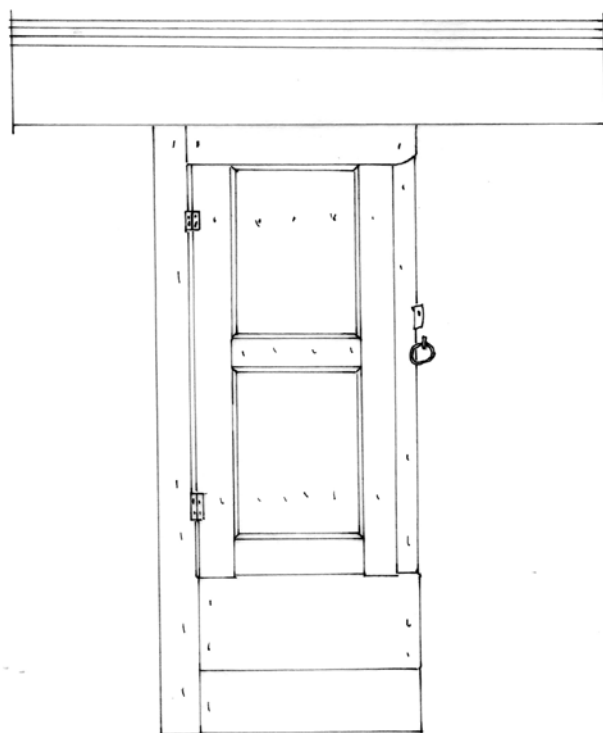
Сл.3. Изглед на ограда и декориран столб од чардак, бегова кука, Куманово, 19 век

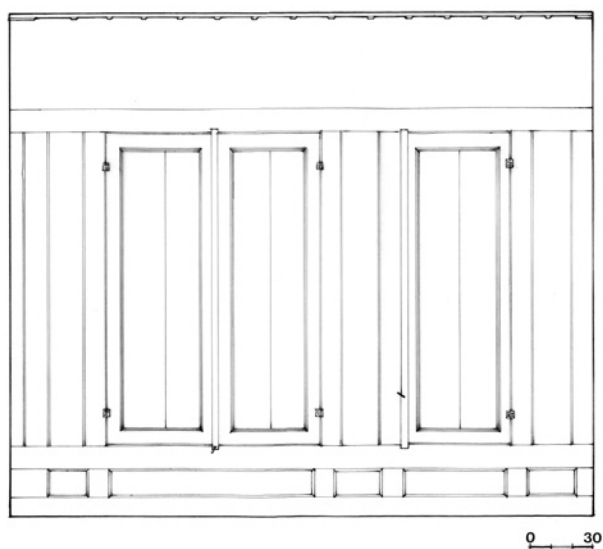
Сл.4. Изглед на декорација на внатрешна врата,
бегова куќа, Куманово, 19 век

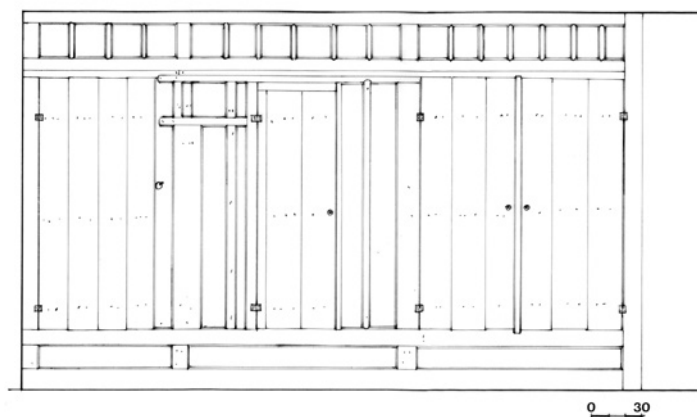
Сл.5. Двоен долап од одаја, бегова куќа,
Куманово, 19 век

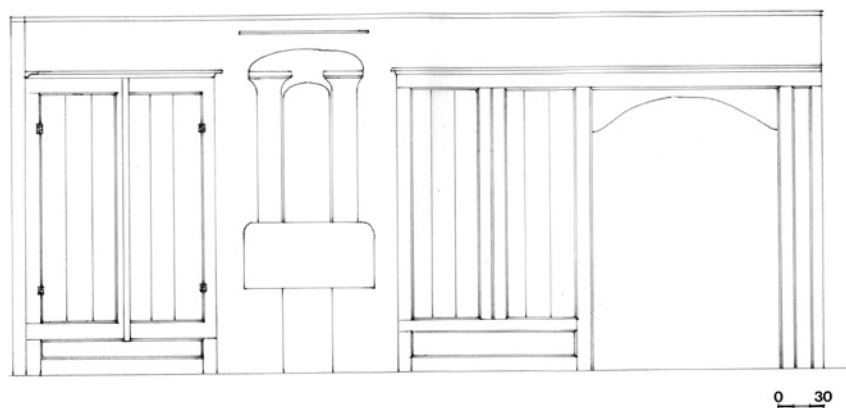
Сл.6. Единечен долап од одаја, бегова куќа,
Куманово, 19 век

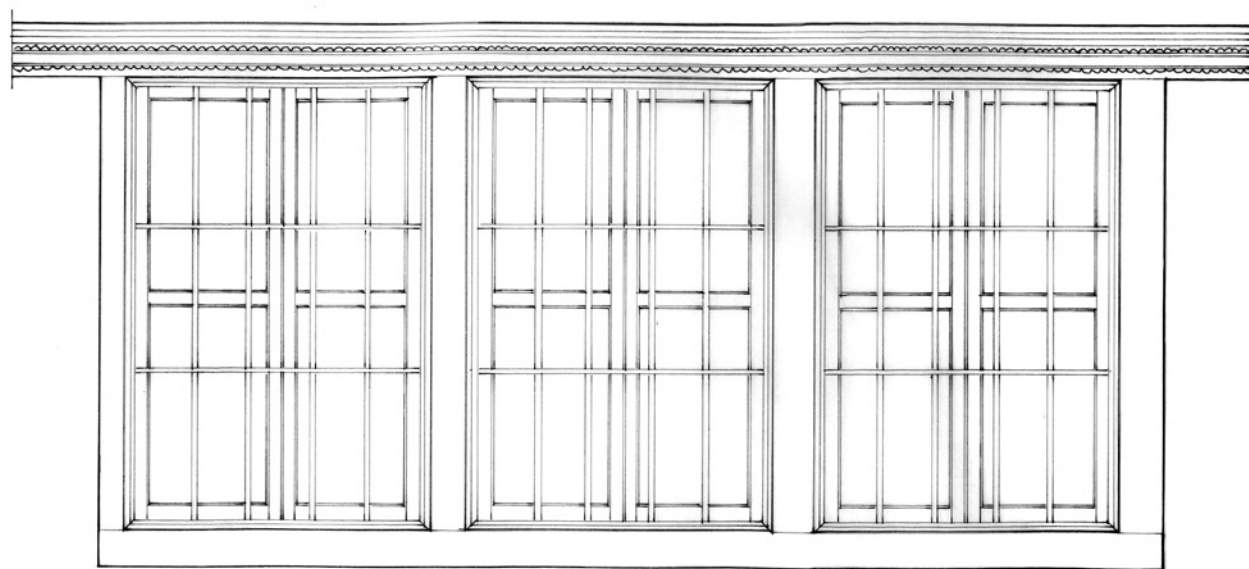
Сл.7. Мусандра со долати од одаја, бегова кука, Куманово, 19 век

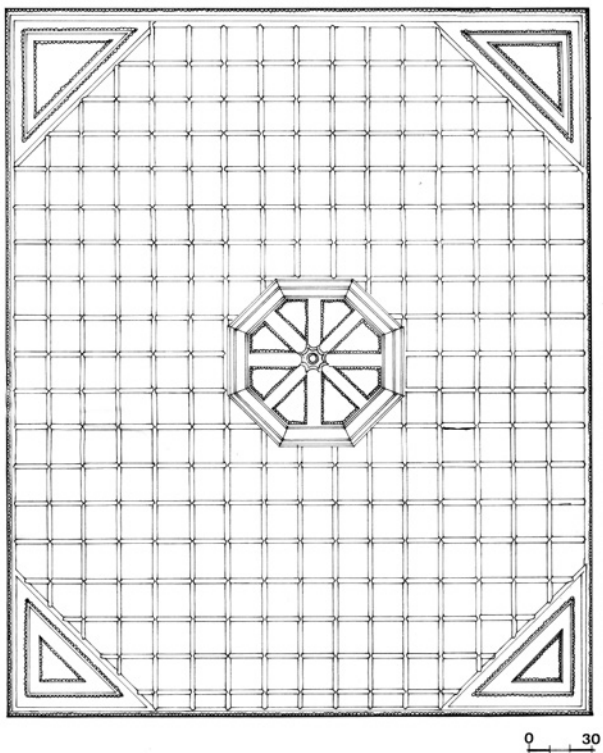
Сл.8. Мусандра со долати од одаја на кат, бегова кука, Куманово, 19 век

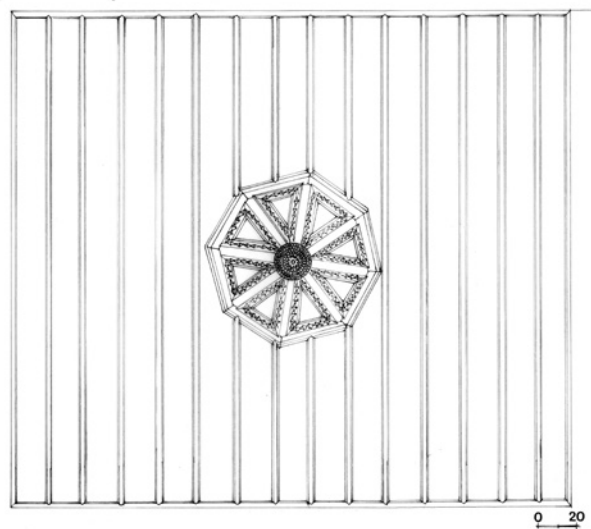
Сл.9. Мусандра со вградено огниште од одаја, бегова кука, Куманово, 19 век

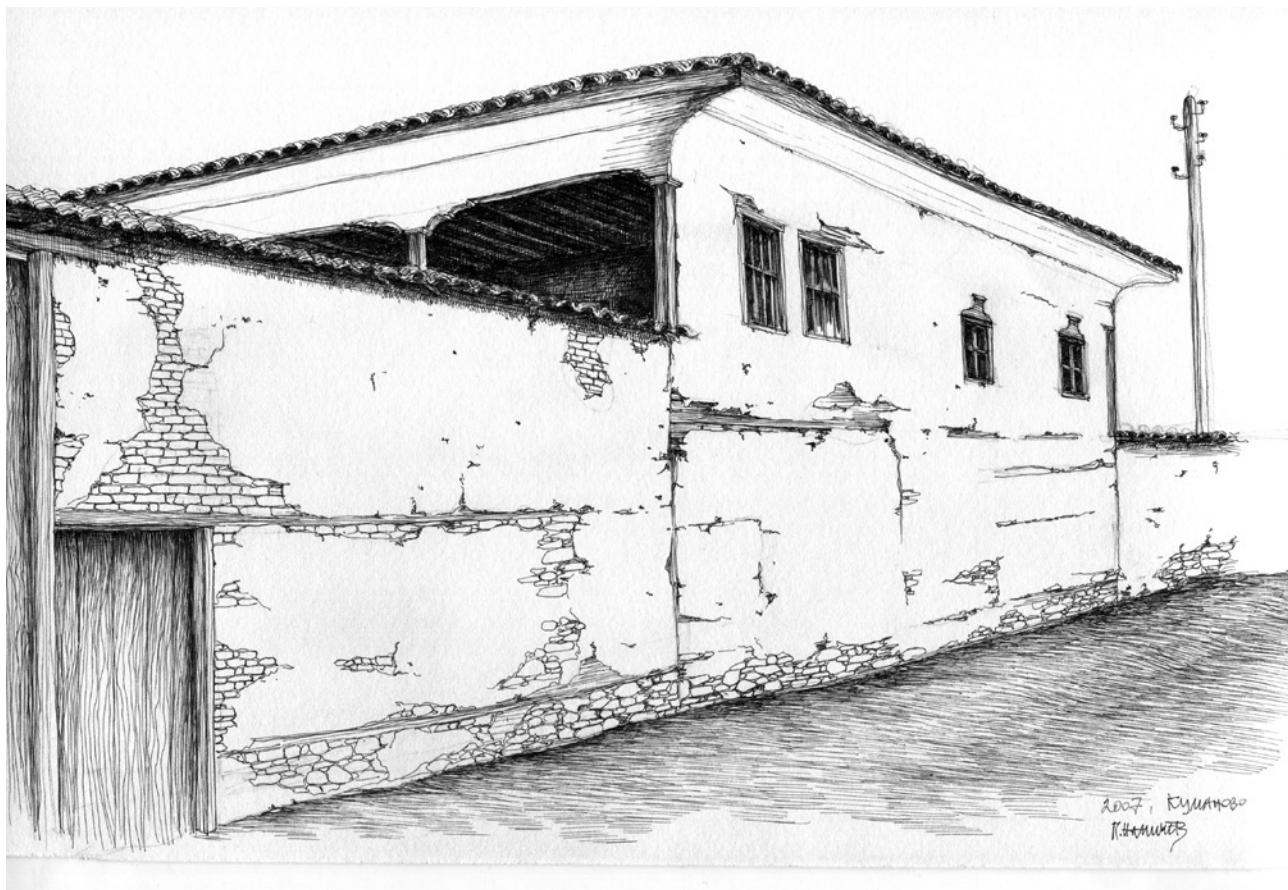
Сл.10. Изглед на прозорци со декорација од чардак, бегова кука, Куманово, 19 век

Сл.11.Изглед на таван со применета декорација, бегова куќа, Куманово, 19 век

Сл. 12.Изглед на таван со применета декорација, бегова куќа, Куманово, 19 век

Сл.13. Изглед на бегова куќа од страна на улица,бегова куќа, Куманово, 19 век

Сл.14. Изглед на беговата куќа од двор, Куманово, 19 век

Сл.15. Изглед на Градска куќа, Куманово, 19 век

ПАТРИМОНИУМ.МК
Списание за културното наследство
- споменици, реставрација, музеи -
Година 10, број 15 / 2017

PATRIMONIUM.MK
PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Year 10, N° 15 / 2017

лектор
Јасмина Крстевска

Proof reading
Jasmina Krstevska

Превод на англиски јазик
Јасмина Чокревска-Филип

Translated into English by
Jasmina Čokrevska-Filip

Превод од српски и бугарски јазик
Јасмина Крстевска

Translated into Serbian and Bulgarien by
Jasmina Krstevska

графички дизајн & претрес
Дарко Николовски

Graphic design & prepres
Darko Nikolovski

издавач
КАЛАМУС
Ганчо Хаџипанзов 26,
1000 Скопје, Р. Македонија

Publisher
CALAMUS
“Gandčo Hadžipanzov 26,
1000 Skopje, R. Macedonia

www.kalamus.com.mk
КАЛАМУС CALAMUS
© Copyright 2016 © Copyright 2016

Print: Маринг
Printed in 200 copies

Print: Maring
Printed in 200 copies

Списанието ги предлага следниве опции теми:

1. Културно наследство и светот
2. Погледи и мислења
3. Научни студии
4. Стручни студии, информации од реализирани програмски активности (увиди, евиденции, валоризации, конзерватоски истражувања, проекти итн.)
5. Прикази, вести, белешки

Обем на илустрациите:

Научни студии - до 16 стандардни страни плус илустрации, резиме - до 20 стандардни реда
Стручни студии - до 8 стандардни страни плус илустрации, резиме - до 15 стандардни реда
Труд од информативен карактер - до 3 стандардни страница плус илустрација, резиме - 10 стандардни реда

Материјалите се доставуваат на CD-ром во Word, tif, jpg или psd, заедно со принтана форма, во редакцијата да се достават на адреса:

Одговорно лице за контакти:

Дарко Николовски,
моб тел.: (+389) 075 299 783;
e-mail: nikdarko@kalamus.com.mk

КАЛАМУС

Ганчо Хадџипанзов 26,
1000 Скопје, Р. Македонија
e-mail: kalamus@kalamus.com.mk

The work should include:

key words

abstract (not more than 100 words);

text, including the notes, in 1AT frame (16 pages – one page consists 1800 characters);

Summary is obligation of the redaction and will be in one of the world languages (English, -French, German) re. Macedonian language;

illustrative materials to 15 appendixes (b/w photos and digital photos, drawings, gables, plans – 300 dpi resolution in 1:1 ratio)

legends for all illustrated material;

Note: To all those who are not provided with the printed version of the Magazine PATRIMONIUM.MK., we want to inform you that they are available on our Webpage www.kalamus.com.mk in PDF format as well.

For any additional information do not hesitate to contact the editor in chief of the magazine Mr. Darko Nikolovski on nikdarko@kalamus.com.mk

Darko Nikolovski
Gandčo Hadžipanzov 26
1000 Skopje, Macedonia
+389 075299783
e-mail: kalamus@kalamus.com.mk

PATRIMONIUM.MK

УДК 7.025
930.85

ISSN 1857-5811

15 / 2017